



صحنه تحولات خارجی، داخلی و نیروهای مسلح ایران از آغاز هجوم دشمن تا عملیات بیت المقدس

فتح خرمشهر لحظه تحویل سال در سر نوشت جنگ

صفحه ۱۵

۱۳

«ایران» در سالگرد آزاد سازی خرمشهر حماسه بیت المقدس را باز خوانی می کند

رسم غیرت بماند ز ما یادگار



آرشیو ملی ایران

آزادی خرمشهر و طرح مجدد یک سؤال تاریخی

اسماعیل علوی

دبیر گروه یابرداری

سوم خرداد و واقعه فتح خرمشهر به همراه خود پرسش‌های متعددی را برای آن دسته از افراد که نمی‌توانند از کنار حوادث تاریخی به سادگی عبور کنند دربر دارد که هر ساله بدون آنکه پاسخ روشنی برای آن نباشند در یادهاشان تجدید می‌شود. مهم‌ترین پرسش آنان در این ارتباط چگونگی وقوع آزادی خرمشهر با توجه به نسبت‌های مادی است؛ پرسشی که شاید برای بسیاری پیش پا افتاده وعادی باشد و با پاسخی دم دستی سعی کنند جواب آن را بدهند. برای نشان دادن اهمیت این پرسش به دو گزاره که دربرونده این عملیات به ثبت رسیده اکتفا می‌کنم.

۱- گزاره اول بیانگر شرایط نیروهای خودی از نظر «آمداد» و در اختیار داشتن تجهیزات اولیه نظامی، مثل سلاح انفرادی و فشنگ‌های آن ساعتی قبل از عملیات است که حداقل شرط لازم برای جنگیدن است. این گزاره به نقل از عباس امیری فر، از نیروهای کادر سپاهی رزمنده و یکی از فرماندهان گردان حبیب است که سندی آن در مرکز اسناد موجود است: «... با این که چند ساعتی بیشتر تا شروع عملیات فرصت نداشتیم، اما نیروهای تکاور ما، همچنان سلاح نداشتند، نارنجک نداشتیم تا تحویل نیروها بدهیم، هنوز با وجود قولی که برای تأمین قمعمه به نیروها داده بودند، به کسی قمعمه داده نشده بود، حتی به آن تعداد از نیروها هم که مسلح بودند، هنوز فشنگ کلاشینکف تحویل داده نشده بود. این بچه‌ها، هیچکدام فشنگ نداشتند. فقط اسلحه خالی دست‌شان بود.

ما آنجا بین خودمان می‌گفتیم: عیبی ندارد! همان‌طور که در مبارزه با رژیم شاه هم با استفاده از چوب می جنگیدیم، اینجا هم، همین‌طور وارد عمل می‌شویم.

بین برادرها صحبت می‌کردیم و می‌گفتیم: هیچ اشکالی ندارد! به ما از رده‌های بالا دستور شروع عملیات را داده‌اند؛ حتماً امام، مسئولان رده‌های بالا را تأیید می‌کنند، حتی اگر هم فشنگ تأمین نشود، اشکالی ندارد. ما با همین اسلحه خالی، که حکم چوب دستی را دارد، وارد عمل می‌شویم و می‌رویم جلو، بالاخره به امید خدا، یک چیزی می‌شود دیگر! خلاصه، دیگر امیدوی به دریافت اسلحه و مهمات کسری خودمان نداشتیم و فکر هم نمی‌کردیم که برایمان بیاورند، چون به ما گفته بودند حمله را شما شروع خواهید کرد. این بود که ما با خودمان گفتیم اگر قرار باشد حمله ساعت ۱۲ شب شروع

تجدید

عملیاتی خود را آماده کردند. سپس اعضای این دو گروه در قرارگاه مرکزی و مشترک ارتش و سپاه به نام قرارگاه کربلا حاضر شدند و در حضور فرمانده کل سپاه و فرمانده نیروی زمینی ارتش، طرح‌ها و پیشنهادهای خود را در مورد انتخاب راهکار بهینه مطرح کردند. در بررسی فرماندهان نهایتاً طرح سپاه پذیرفته شد. در این طرح محدوده جاده اهواز - خرمشهر از کوشک تا ایستگاه حسینیّه و سپس پاسگاه زید مرکز ثقل دشمن و منطقه‌ای حیاتی برای طرح‌ریزی تشخیص داده شده بود بر این پایه اگر رزمندگان می‌توانستند این مرکز حیاتی را در دست بگیرند، آرایش ارتش عراق که هم می‌ریخت و به ناچار شکست را می‌پذیرفت. در جریان عملیات بیت‌المقدس زمین‌های جنوب سوسنگرد و اهواز تا رودخانه اروند به وسعت تقریبی ۵۲۰۰ کیلومتر مربع از جمله شهرهای هویزه و خرمشهر و پادگان حمید و تعدادی روستا از اشغال خارج شد و سنگین‌ترین شکست‌های نظامی به ارتش عراق وارد آمد و آزاد شدن بخش گسترده‌ای از مرزهای بین‌المللی و همچنین تحقق یافتن راهبرد نظامی ایران یعنی آزادسازی در سال دوم جنگ از دیگر دستاوردهای نظامی این عملیات است.

در ایجاد سیاسی نیز آزادسازی زمین‌های اشغال شده از جمله خرمشهر دستاوردهای بسیار مهمی داشت که مهم‌ترین آن از دست ندادن دره‌ای از خاک کشور پس از قرن‌هاست که در هر حادثه و تعرضی گوشه‌ای از مام وطن به یغما رفت و آزادی خرمشهر اولین پیروزی پس از آن شکست‌های تاریخی است.

ج: در عملیات فتح‌المبین که روز ۲ فروردین سال ۶۱ آغاز شد. طی ۴ مرحله در مدت ۱۰ روز با وارد آوردن تلفات و خسارات قابل توجه و گرفتن حدود ۱۷ هزار اسیر، ارتش عراق تا حوالی مرز عقب رانده شد. بدین ترتیب با آزاد شدن حدود ۲۴۰۰ کیلومتر مربع از زمین‌های غرب رودخانه کرخه (حدود سه برابر منطقه طریق‌القدس) و خارج شدن شهرهای شوش، دزفول و اندیمشک، هفت تپه و مراکز مهمی همچون پایگاه هوایی دزفول و پادگان کرخه از تیررس تویخانه ارتش عراق نیروهای خودی به نوار مرزی در این منطقه نزدیک شدند و غنائم قابل توجهی نیز به دست آمد.

عملیات‌الی بیت‌المقدس

پس از عملیات‌های موفق ثامن‌الائمه، طریق‌القدس و فتح‌المبین همه چشم‌ها به آزادی خرمشهر دوخته شده بود و در واقع پیروزی در این ۳ عملیات مطالبه مردم برای آزادی خرمشهر را افزایش داده و طراحی‌های متناسب با جغرافیای طبیعی مناطق عملیاتی، قدرت اداره صحنه نبرد و افزایش توان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی با تحول در سازمان رزم سپاه پاسداران و بهره‌گیری از توان رزمی عظیم مردمی برای تشکیل یگان‌های جدید، ایمان به پیروزی و شکست دادن دشمن متجاوز را به یک باور عمومی تبدیل کرد.

دو گروه طرح‌ریزی جداگانه از سپاه و ارتش، نزدیک به بیست روز پس از فتح‌المبین برنامه‌ریزی‌های خود را انجام دادند و طرح‌های

در داخل کشور به خاطر اعلام ورود سازمان مجاهدین خلق (منافقین) به فاز نظامی و اتخاذ سیاست جنگ مسلحانه علیه جمهوری اسلامی است و نهایتاً منجر به فرار بنی‌صدر و رجوع از کشور شد، شرایط برای همکاری گسترده‌تر ارتش و سپاه پاسداران در جنگ فراهم شد. این سرآغاز دوره بسیار مهمی از جنگ ۸ ساله است که به‌عنوان دوره آزادسازی سرزمین‌های اشغالی شناخته می‌شود.

دستاوردهای عملیات‌های محدود

پس از حذف بنی‌صدر از ساختار سیاسی و نظامی کشور، روند جدیدی در جنگ با هدف بیرون راندن اشغالگران از سرزمین‌های ایران با اولویت آزادسازی سرزمین خوزستان شروع شد و در مدت حدود ۹ ماه با انجام ۴ عملیات بزرگ، قریب به اتفاق زمین‌های این استان از لوٲ حضور دشمن پاک شد. این عملیات‌ها به ترتیب:

الف: در عملیات ثامن‌الائمه در روز ۶ و ۶ مهر ۶۰ نظامیان عراقی از شرق به غرب رودخانه کارون رانده شدند و آبادان پس از ۳۴۹ روز از محاصره خارج شد.

ب: آزادی شهر بستان و بالغ بر ۶۰ روستای دشت آزادگان با وسعت حدود ۶۵۰ کیلومتر مربع در عملیات طریق‌القدس در تاریخ ۸ آذر ۶۰ آزاد شد و رزمندگان ایرانی برای اولین بار به بخش‌هایی از مرزهای بین‌المللی در منطقه جزایره و هورالهوریز دست یافتند و علاوه بر آن عمده قوای ارتش عراق به دو قسمت در شمال و جنوب خوزستان تقسیم شد.



بیت‌الله ایبژدی

کارشناس مسائل نظامی

با آغاز هجوم سراسری ارتش عراق به خاک ایران در ابتدا مقاومت‌های پراکنده‌ای از سوی نیروهای ارتش، سپاه پاسداران و مردم در مناطق مختلف شهری از جمله خرمشهر، آبادان، سوسنگرد، ایلام و برخی از محورهای حمله دشمن انجام شد؛ با وجود این وسعت زیادی از زمین‌های ۵ استان مرزی ایران اشغال شد. پس از متوقف شدن دشمن، نیروهای خودی نیز بتدریج در مقابل دشمن مستقر شده و آرایش نظامی گرفتند به نحوی که در طول ماه‌های اولیه جنگ محورهای عملیاتی مختلفی دربرابر واحدهای عراقی شکل گرفت که شامل حدود ۲۰ محور یا جبهه در خوزستان و ۱۵ محور نیز در جبهه‌های میانی و شمالی سامان یافت و نیروهایی که از سراسر کشور به جبهه‌ها می‌آمدند در این محورهای عملیاتی سازماندهی می‌شدند و به مرور پراکندگی و آشفتنی‌های طبیعی ماه‌های اول جنگ نیز کاهش یافت و از بین رفت. در این میان از ۲۳ مهر تا ۲۰ دی‌ماه سال ۱۳۵۹ چهار عملیات توسط ارتش انجام شد که با موفقیت همراه نبود.

با سامان یافتن نسبی جبهه‌ها که حدود ۴ تا ۶ ماه به طول انجامید، عملیات‌های محدودی با همکاری نیروهای مردمی که توسط سپاه پاسداران سامان می‌یافتند و واحدهایی از ارتش آغاز شد. این عملیات‌ها که عمدتاً در نیمه اول سال ۶۰ در خوزستان و جبهه‌های غرب انجام شد، علاوه بر به دست آوردن و افزایش روحیه رزمی و اعتماد به نفس باعث کسب تجربه عملیاتی و افزایش آمادگی‌های فرماندهان و نیروها برای عملیات‌های بزرگ‌تر نیز می‌شد. از سوی دیگر با وجود مانع‌تراشی برای همکاری ارتش با سپاه پاسداران از سوی بنی‌صدر، تجربه عملیات‌های محدود علی‌رغم برخی کاستی‌ها، هماهنگی در سطوح پایین‌تر عملیاتی را افزایش می‌داد و بر قابلیت و کیفیت نیروها و همچنین افزایش مهارت فرماندهان در اداره کردن صحنه نبرد می‌افزود. در عملیات‌های محدود نیروهای خودی براساس کارهای اطلاعاتی و انجام شناسایی‌ها به استعداد، نحوه استقرار و نقاط ضعف آرایش واحدهای دشمن پی برده و نوعاً بدون بهره‌گیری از آتش تهیه و با رعایت غافلگیری به آنها حمله می‌کردند.

در پایان این دوره که مقارن بروز ناآرامی‌ها

